

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V W X Y Z Nr

14081

1. Obiekt

ZESPÓŁ DOMU MIESZKALNEGO "PAŁAC ZBARASKICH"
/Wodzickich, Jabłonowskich, Potockich/
1527

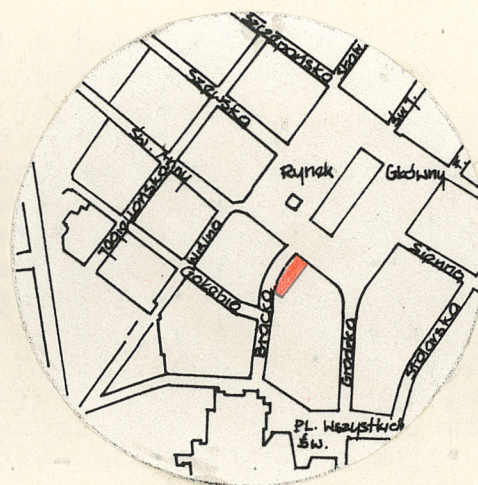
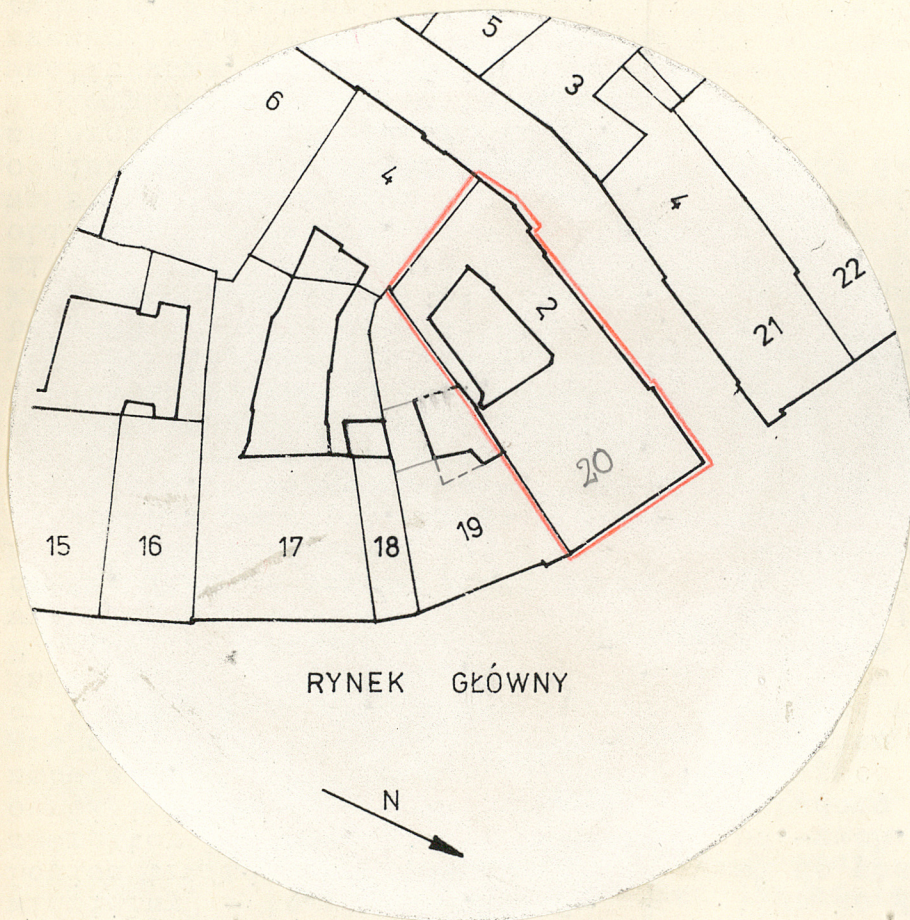
2. Czas powstania

2 poł.XIII w.
po poł.XIV w.
XV/XVI w.
XVI/XVII w.
1772-83
1910-11

3. Miejscowość

KRAKÓW

11. Zdjęcia, plan sytuacyjny, rzuty

4. Adres

Rynek Główny 20/ul.Bracka
2

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo

gmina Dz.Śródmieście /Stare
Miasto/

6. Poprzednie nazwy miejscowości

7. Przynależność administracyjna
przed 1. VI. 1975 r.

województwo

powiat Stare Miasto

8. Właściciel i jego adres

Jan Franciszek Potocki
Kraków, ul.Bracka 2

9. Użytkownik i jego adres

mieszkańcy, Goethe-Institut
sklepy, apteka, punkt us-
ługowy

10. Rejestr zabytków

Nr A-58 40 2 28.03.1974
data 23 V 1932

autor zdjęć
data wykonania
miejsce przechowywania negatywów

12. Autorzy, historia obiektu, określenia stylu.

"Dom /.../ od najdawniejszych czasów za pański uważany, w pięknej pałacowej strukturze dotąd widzialny" - te słowa J.Wawel-Louisa trafnie oddają specyficzny charakter budynku, którym zawsze odróżniał się od otaczającej go zabudowy, współtworząc elitarne grono budowli krakowskich mających rangę symbolu, takich jak Szara Kamienica czy Krzysztofor. W każdej z wielkich epok stylowych dom przechodził przekształcenia, których jakość stawiała go wśród podręcznikowych dzieł architektury polskiej. Każda z faz - gotycka, wczesnobarokowa, wczesnoklasycyistyczna, modernistyczna, charakteryzuje się najwyższymi estetycznymi wartościami, stąd duże zainteresowanie budynkiem badaczy architektury historycznej, które zaowocowało o wiele obszerniejszą niż w przypadku innych obiektów literaturą. Ta wyjątkowa sytuacja narzuciła konieczność odmiennego opracowania karty zbiorczej i karty szczegółowej. W pierwszej zawarte są informacje analityczne, w drugiej informacje szczegółowe przekształceniach budynku. W zabudowie nigdy nie prowadzono kompleksowych badań architektonicznych a wyniki prowadzonej obecnie eksploracji badawczej piwnie nie są wystarczające dla pełnej teoretycznej rekonstrukcji rozwoju zabudowy.

Wymiary działki, zbliżające ją do modułu działki półkuryjnej ale różniące się jednak /zwłaszcza

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, dach wnętrze wyposażenie, instalacje)

Posesja położona jest w bloku zabudowy ograniczonym Rynkiem Gł. i ul. Grodzką /od pn.-wsch./, pl.Wszystkich Świętych /od pd./ oraz ul.Bracką /od zach./. Ma kształt zbliżony do wydłużonego trapezu; krótszymi bokami przylega do Rynku Gł. /od pn./ i posesji przy ul.Brackiej 4 /od pd./; dłuższymi do posesji Rynek Gł.19 /od wsch./ i do ul.Brackiej /od zach./; tworzy pn.-zach. narożnik bloku zabudowy.

Zabudowę działki stanowią trzy 4-kondygnacyjne skrzydła pałacu /pn. współtworzące ciąg zwartej zabudowy pd. pierzei Rynku Gł. 3-kondygnacyjne, ze strychem od strony dziedzińca zaadaptowanym na cele mieszkalne; zach. wystawione wzdłuż ul.Brackiej; pd.wzdłuż granicy z posesją Bracka 4/. Wszystkie skrzydła pałacu komunikują się ze sobą.

Zabudowa zajmuje większą część powierzchni działki. Niezabudowaną jej częścią jest dziedziniec na planie zbliżonym do wydłużonego prostokąta, zajmujący środkowo-wsch. część posesji.

Dziedziniec otoczony jest krużgankami arkadowymi zdobiacymi tylną elewację skrzydła pn., tylną elewację skrzydła zach. oraz elewację skrzydła pd. /bliższy opis w karcie budynku/. Od wsch. dziedziniec zamknięty jest murem granicznym, oddzielającym posesję od realności Rynek Gł.19. Mur wzniesiony do wysokości III p. podparty wydatnym szkarppowatym płaszczem /do wysokości I p. mur pochodzi z XV w., wyższe kondygnacje z XVI i XVII w., szkarpa z XVII w./, otynkowany. W dolnej części muru odsłonięty watek z dzikiego kamienia; na wysokości II p. zawieszony drewniany daszek o parabolicznym podniebiu pokrytym daskowaniem. Przy murze przyścienny, marmurowy, prostokątny, ozdobiony puklami basen na wodę; nad zbiornikiem wylew w postaci lwiej głowy.

Dziedziniec wyłożony płytami kamiennymi - część płyt w odmiennym kolorze tworzy dekorację z promieni zbiegających się pośrodku.

<p>14. Kubatura</p> <p>8350 m³</p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa</p> <p>pow.działki - 1000 m² w tym zabudowa - 835 m²</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne</p> <p>mieszkalno-gospodarcze /XIII-XX w.: rezydencja patrycjuszowska, potem magnacka/</p>	<p>17. Użytkowanie obecne</p> <p>usługowo-mieszkalne /parter: sklep "Adidasa", zakład złotniczy, apteka, instytut kultury niemieckiej; I p.: instytut kultury niemieckiej (Goethe-Institut), biura; II i III p.: mieszkania/</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja</p> <p>Od 1974 prowadzony jest kompleksowy remont konserwatorski, połączony z rewitalizacją zaniedbanych partii zespołu /piwnice, pomieszczenia oficynowe/ i /ostatnio/ adaptacją dla nowych funkcji /od 1991 Goethe-Institut/.</p> <p>W 1.70-tych i 80-tych prace prowadzono wg projektu architektonicznego Z.Misiaka z Miejskiego Biura Projektów /zespoły MBP wykonały również wszystkie projekty branżowe/. Prace konserwatorskie wykonywały ekipy Przedsiębiorstwa Rewaloryzacji Zabytków i Pracowni Konserwacji Zabytków /bliższe informacje w karcie budynku/. Wykonano remont nawierzchni podworea, wymieniając część zniszczonych płyt.</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>Stan zachowania bardzo dobry. Zabudowa po remoncie.</p>	
<p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <p>Utrzymać obecne granice działki. Utrzymać obecny stan zabudowy. Wszelkie zmiany sposobu użytkowania nie mogą pociągać za sobą zmian w substancji zabytkowej; wymiana wyposażenia i instalacji musi odbywać się pod nadzorem konserwatorskim.</p> <p>Na ścianie granicznej od strony posesji Rynek Gł.19 można założyć treliąz dla zieleni pnącej.</p>			

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

/Wybór/

Najstarsze księgi i rachunki miasta Krakowa,
wyd.F.Piekosiński i J.Szujski /Monumenta medii
aevi historica, t.IV, Kraków 1879/

Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa 1257-1506,
wyd.F.Piekosiński /Monumenta medii aeui historica,
t.VII, Kraków 1883/

Akta wiertelnicze /Revisiones quart: akta rękopiśmienne władz budowlanych/, Archiwum Państwowe
w Krakowie, nr kat.1377 /z 1568 r.i, 1577/, 1379
/1667/

Akta Budownictwa Miejskiego /plany archiwalne/,
APK, sygn.Dz.I, l.spis.240 oraz Rynek Gł.20

K.Richter, Kadaster miasta Krakowa ..., 1862,
Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, sygn. R 413
Archiwalia w zbiorach rodzinnych Potockich

23. Źródła ikonograficzne i fotografie (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

Kartografia

Plan Krakowa, tzw.Senacki, 1802-08, I.Enderle
/wg Plan miasta Krakowa ..., wyd.H.Munch, Kraków
1959/

Plan katastralny Krakowa, 1848, APK, sygn. I-8

Plan sytuacyjny i niwelacyjny miasta Krakowa z
1878 r., W.Konarzewski, MHMK, sygn.44/VIIIa

22. Bibliografia

/Wybór/

W.Grabski, Problemy genezy i rozwoju renesansowego
pałacu miejskiego w Krakowie /Zeszyty Naukowe Politech-
niki Krakowskiej, z.nr 11, 1968/

W.Grabski, Wybrane zagadnienia urbanistyki śred-
niowiecznego Krakowa /Biuletyn Krakowski, t.III, 1961/

W.Grabski, Ze studiów nad zabudową mieszkalną
średniowiecznego Krakowa /Teka Komisji Urbanistyki
i Architektury, t.II, 1968/

J.S.Jamroz, Mieszcząca kamienica krakowska. Wiek
XIII-XV, Kraków 1983

A.Swaryczewski, Historyczne przekształcenia urba-
nistyczne jednego z przyrynkowych bloków Krakowa /Te-
ka KUA, t.X, 1976/

S.Tomkowicz, Domy i mieszkania w Krakowie w pierw-
szej połowie XVII wieku, Lwów 1922

S.Tomkowicz, Kronika krakowska z r.1910 /Józefa
Czecha Kalendarz Krakowski na rok 1911/

J.Wawel-Louis, Przechadzka kronikarza po Rynku
krakowskim, Kraków 1890

24. Uwagi różne

25. Wypełnił

Waldemar Komorowski
Iwona Keder

.....
imię i nazwisko

data

czerwiec 1994

26. Sprawdził

.....
imię i nazwisko

data

27. Załączniki

1. 1 wkładka

2. 1 karta dodatkowa /karta budynku/

1. Miejscowość	2. Obiekt (nazwa jak w karcie)	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
KRAKÓW	ZESPÓŁ DOMU MIESZKALNEGO "PAŁAC ZBARASKICH"	c.d. punktu: 12, 21, 22

12. w przypadku jej długości/ o kilka metrów, interpretować można dwojako: 1. zsumowaniem dymensji występujących w bloku 30 /w którym działka się znajduje/ albo: 2. włączeniem do pierwotnej działki lokacyjnej małej posesji znajdującej się przy ul. Brackiej. Front działki ma wymiar typowy dla pełnej kurii i znajduje analogię w podobnie usytuowanej działce na rogu Rynku i ul. Floriańskiej. Pierwotna zabudowa była również analogiczna w formie, miała rzut litery L /nie jest pewne czy zajmowała całą szerokość frontu/. Najstarsza zabudowa potwierdzona jest archiwalnie /jeżeli prawidłowo zinterpretowano źródła/ w przekazach z 1336, 1340 i 1362 r. /domus lapideus/, które wskazują na rajcę Hermana z Raciborza jako na właściciela murowanego domu przed rokiem 1312.
- Po buncie wójta Alberta książę skonfiskował dom skazanego na banicję Hermana. W 1336 dom kupił serwitor królewski Wislaus. Zakres przekształceń zabudowy w średniowieczu, zwłaszcza w XIV w. nie jest dobrze znany. Zapewne w kilku /co najmniej dwóch/ etapach ukształtował się szerokofrontowy, dwutraktowy dom ze skrzydłem wzdłuż ul. Brackiej, nakryty dachem kalenicowym. W XV w. powstała oficyna tylna, przylegająca krótszym bokiem do ul. Brackiej. Była ona podpiwniczona, zapewne dwukondygnacyjna. Być może na przełomie XV i XVI w. zabudowa przeszła adaptację według zasad humanizmu włoskiego, na wzór przebudowy Collegium Maius /domniemanym właścicielem był Jan z Reguły, rektor Akademii/. W XVI w. prawdopodobnie nie prowadzono większych prac, ograniczając się do wprowadzenia nowego wyposażenia. Na działce znajdowały się dwa połączone ze sobą budynki - trójkondygnacyjny budynek frontowy i także oficyna tylna. Tradycja bogatej rezydencji miejskiej została podkreślona wielką przebudową ostatniej ćwierci XVI i pierwszej ćwierci XVII w., w wyniku której powstał zachowany do dzisiaj pałac wczesnonowożytny. Najważniejszym zabiegiem było scalenie całej zabudowy w trójskrzydłowy gmach, co uzyskano przebudowując dawny budynek frontowy, łącząc go z oficyną i całość spinając dwukondygnacyjnymi loggiami arkadowymi /te o cechach manierystycznych/. Przebudowę na pałac nowożytny można wiązać tak z Firlejami jak Zbaraskimi - nie jest wykluczone wieloetapowe wprowadzanie zmian /widoczne wyraźne niekonsekwencje w kompozycji krużganków/. Autorstwo Henryka van Peene, wysuwane przez Łuszczkiewicza, nie znajduje potwierdzenia. Materialne scalenie zabudowy nie pociągnęło za sobą integracji układu komunikacyjnego - wprost przeciwnie, w zespole wyraźnie zaznaczyły się autonomiczne układy. Pierwszy, reprezentacyjny, z paradną sienią i obszerną klatką schodową i drugi - gospodarczy, z wjazdem z ul. Brackiej i kuchniami w dawnej oficynie a także pomieszczeniami o charakterze komercyjnym na parterze części rynkowej.
- Z okresu baroku nie zachowały się przekazy archiwalne o pracach budowlanych w pałacu ale musiano prowadzić choćby remonty skoro już w l. 60-tych XVII w. budynek był mocno zaniedbany. Adaptacją, która ostatecznie ukształtowała budynek była przebudowa klasycystyczna, charakteryzująca się wysokim poziomem

Wkładkę założył: Waldemar Komorowski, Iwona Kęder, czerwiec 1994
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów:

Wzór ODZ 1978 r.

artystycznym i dużym stopniem jednolitości koncepcji estetycznej. Przebudowa została przeprowadzona w latach 1772-83 /ściślej w latach 1774-77/ z inicjatywy Eliasza Wodzickiego prawdopodobnie przez arch. Ferdynanda Naxa, przy współudziale rzeźbiarza Sebastiana Zaisla /wg A.Sudackiej/.

Faza modernistyczna, przypadająca na początek drugiego dziesięciolecia XX w., zrealizowana przez arch. Ludwika Wojtyczkę i Kazimierza Wyczyńskiego na zlecenie Franciszka Salezego Potockiego, stanowi pouczający przykład nowoczesnej adaptacji a zarazem konserwacji obiektu. Dokonane one zostały z pełnym poszanowaniem wartości artystycznych reprezentowanych przez poprzednie nawarstwienia stylowe, z preferencją fazy ostatniej /wg A.Sudackiej/.

Jak wspomniano na wstępie posesja należała do przedstawicieli najwyższych warstw społecznych. Przed 1312 była prawdopodobnie własnością rajcy Hermana z Raciborza. Po buncie wójta Alberta skonfiskowana i w 1336 sprzedana serwitotorowi królewskiemu Wiśławowi /Wislaus/. Właściciele z okresu następnych 200 lat nieznani. Przed poł.XVI w. dom został własnością Jordanów z Zakliczyna, od pocz.XVII w. należał do Jana Firleja, podskarbiego koronnego a od 1620 do Jerzego Zbaraskiego kasztelana krakowskiego. W 2 poł. XVII w. należał do Wiśniowieckich. Na pocz.XVIII w. posesja przeszła w ręce Potockich, z których pierwszym był Józef, wojewoda kijowski, hetman wielki koronny. W 1772 pałac kupił Eliaz Wodzicki. Po jego śmierci /1790/ właścicielką była Ludwika z Wielopolskich a następnie jej córka Elżbieta Potulicka. W 1827 pałac został zapisany Józefie z Potulickich hr.Wielopolskiej, żonie Kantego Wielopolskiego. Maria z Wielopolskich Jabłonowska była właścicielką do 1870. Potem pałac przeszedł na własność drugiej żony Stanisława Jabłonowskiego, Wandy Ossolińskiej, 1° voto Potockiej a następnie jej dzieci z pierwszego małżeństwa.

21. /wypisy źródłowe W.Łuszczkiewicza, korespondencja dotycząca przebudowy lat 1910-11, inwentaryzacja budynku przed przebudową i plany przebudowy Wojtyczki i Wyczyńskiego/

22. Dokumentacje

W.Zin, W.Grabski, Ekspertyza konserwatorska do wytycznych dla remontu kompleksowego bloku staromiejskiego nr 30, mps MBP 1963

A.Sudacka, Kraków. Rynek Gł.20. Pałac Potockich /Dawniej Jabłonowskich/. Dokumentacja historyczna, mps PKZ 1973

A.Swaryczewski, S.Rusińska, Zbiornica ekspertyza konserwatorska bloku 30 w Krakowie, t.I-II, mps MBP 1974